

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Косар І.

Науковий керівник – доц. Шпак М. М.

ДОВІРА ДО ІНШИХ ЛЮДЕЙ ЯК УМОВА УСПІШНОСТІ СПІЛКУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми дослідження. Суспільні процеси, що відбуваються в останні роки в нашій країні, суттєво змінили цінності і культурні стереотипи соціально-психологічної взаємодії. З одного боку, міжособистісні стосунки з іншими людьми передбачають – обмін інформацією, думками, переживаннями, а з іншого – розуміння і прийняття один одного. У таких умовах важливого значення набуває довіра, яка виконує функцію зв'язку між суб'єктами спілкування та соціальної взаємодії.

Проблема довіри до інших людей постає з особливою гостротою у підлітковому віці. У цей період дитина інтегрується з колективом, стає суб'єктом колективної діяльності, у неї формується базова довіра до світу, до інших людей через ідентифікацію з групами. Довіра до інших людей є однією із стрижневих характеристик процесу дорослішання, яка дає змогу підлітку будувати якісно новий рівень взаємодії з людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку довіри до інших людей стала предметом наукового дослідження вітчизняних (І. В. Антоненко, О. В. Голуб, А. Б. Купрейченко, Т. П. Скрипкіна, С. П. Табхарова) і зарубіжних (Е. Аронсон, Е. Гідденс, Е. Еріксон, Д. Майєрс, А. Маслоу, Е. Фромм, Ф. Фукуяма) учених.

Дослідники стверджують, що феномен довіри до інших людей потребує максимальної психологічної близькості у спілкуванні та взаємодії. Особливо у підлітковий період, коли перед молодою людиною постає гостра потреба побудови ефективного діалогу з іншими людьми [5]. Довіра дозволяє людині активно взаємодіяти з новими людьми, незнайомими та малознайомими суб'єктами соціального середовища. При цьому довіра до інших людей, з одного боку, пов'язана з певним ризиком, а з іншого – потребує перевірки досвідом [4]. Тому, виникаючи спочатку у суб'єктивному, внутрішньому світі людини як переживання або певне ставлення, довіра може проявлятися лише в активності людини. Акт соціальної взаємодії слугує перевіркою рівня вияву довіри, і в залежності від попереднього досвіду, постійно коригується людиною [1].

Мета статті: на основі результатів емпіричного дослідження охарактеризувати особливості розвитку довіри до інших людей у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення психологічних особливостей довіри підлітків до інших людей нами проводилося емпіричне дослідження у Тернопільському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – економічний ліцей № 9» ім. Іванни Блажкевич. У ньому взяли участь 102 дітей підліткового віку (учнів 9 класів).

Для діагностики рівня довіри підлітків до інших людей ми використали комплекс методів дослідження: спостереження, бесіду з учнями та вчителями, психодіагностичні тести, зокрема методика міжособистісної довіри Р. Левіцкі, М. Стівенсон та Б. Банкер. Ця методика дозволяє визначити різні типи довіри, а саме: засновану на розрахунку, знанні або схожості з іншою людиною. Автори методики вважають, що формування довіри до інших людей проходить три фази. На першій, коли довіра ще не сформована, взаємостосунки будуються на основі розрахунку. За такої взаємодії той, хто довіряє вважає, що суб'єкту довіри не вигідно порушувати свої обіцянки. Друга фаза – фаза знання, для її протікання значущими є досвід взаємостосунків, частота і глибина соціальних контактів. Якщо довіра відповідає очікуванню сторін, то в розвитку взаємостосунків настає третя фаза – схожості, яка характеризується визнанням спільних цінностей, прийняттям цілей та інтересів сторін взаємодії [2].

Вчені зазначають, що темп переходу взаємостосунків з однієї фази в іншу може бути різним, іноді соціальна взаємодія може перерватися на будь-якій стадії. При цьому стверджувати, що «довіра – це добре, а недовіра – погано» не завжди правильно, адже бувають ситуації, коли недовіра може виконувати позитивну роль, наприклад – захисну функцію, а надмірна довіра принести шкоду людині. Тому довіру та недовіру потрібно розуміти як два незалежних один від одного конструкта, які можуть співіснувати [3].

Зауважимо, що ми аналізували результати, отримані за методикою Р. Левіцкі, М. Стівенсон та Б. Банкер, які стосувалися лише шкали «довіра», оскільки саме цей показник міжособистісної взаємодії є предметом і метою нашого дослідження. Діагностична робота проводилася нами в груповій формі окремо з кожним класом учнів. Нижче подано отримані результати щодо типів довіри підлітків до інших людей (табл. 1).

Таблиця 1

**Типи довіри підлітків до інших людей за методикою «Міжособистісна довіра»
Р. Левіцкі, М. Стівенсон та Б. Банкер**

Типи довіри до інших людей	Кількість учнів (у %)
Довіра на основі розрахунку	13, 7
Довіра на основі знання	60, 8
Довіра на основі схожості з іншою людиною	25, 5

Як видно з таблиці, найбільше підлітків (60, 8%) довіряє іншим людям на основі знання. Очевидно, що незнайомій чи малознайомій людині сучасний підліток рідко довірятиме свої думки, почуття, переконання, прагнення. Підлітку необхідна достатня кількість інформації про індивідуально-психологічні особливості іншої людини, її риси характеру, інтереси, особливості поведінки в різних життєвих ситуаціях, щоб бути впевненим у її діях та вчинках стосовно самого підлітка, який проявляє довіру. Тому в процесі становлення довіри до інших людей важливими є спілкування, спільна діяльність, в процесі яких молоді люди краще пізнають один одного, своїх друзів, знайомих, дорослих.

Також значна частина підлітків (25, 5%) довіряє на основі схожості з суб'єктом особистої довіри. Підтвердженням цьому є висока оцінка респондентами таких тверджень як: «У нас із цією людиною спільні інтереси», «У нас одні й ті ж самі життєві цінності», «Ця людина і я переслідуюмо одні й ті ж цілі». Тому ще однією важливою умовою становлення довіри до інших людей є спільність цілей, інтересів, поглядів людей, завдяки яким формуються продуктивні взаємини.

Водночас нами виявлено досить високий відсоток підлітків (13, 7 %), які довіряють на основі розрахунку. Це зумовлює необхідність проведення психолого-профілактичної роботи з даною категорією підлітків з метою подолання корисливого ставлення до інших людей, адже вигода – це не та позиція, на основі якої варто будувати тісні, дружні взаємини з людьми.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження за методикою Р. Левіцкі, М. Стівенсон та Б. Банкер дозволили визначити наступні показники рівнів довіри дітей підліткового віку до інших людей:

- низький – 33, 4 % опитаних;
- середній – 42, 1 % опитаних;
- високий – 24, 5 % опитаних.

Кількісні результати дослідження відображено на діаграмі (рис. 1).

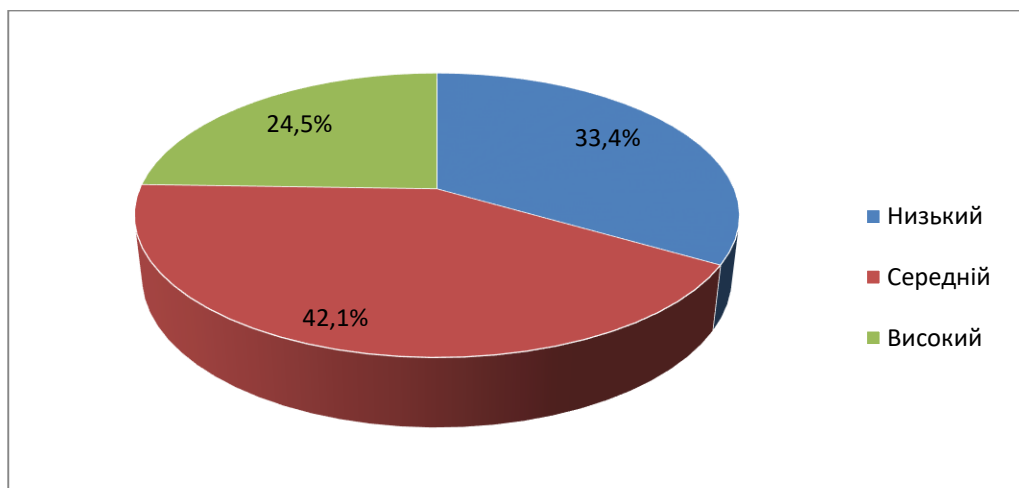

Рис. 1. Рівень довіри до інших людей у підлітковому віці

Результати дослідження показали, що більшість підлітків виявляють середній рівень довіри до інших людей. Це означає, що в повсякденному житті підліток, з одного боку, прагне довіряти людям, а з іншого – робить це нерішуче, продовжуючи остерігатися, боятися невинності власної довірливості. Суб'єктами довіри таких дітей стають найчастіше близькі люди, а малознайомі чи незнайомі не викликають у них довірливого ставлення. Водночас виявлено, що третина підлітків мають низький рівень довіри до інших людей. Це вказує на залежність особистості у прийнятті рішення довіряти чи ні від думки інших людей, постійний пошук підтвердження правильності свого вибору, невпевненість у власних можливостях. Підлітки з низьким рівнем

довіри до інших людей, зазвичай, негативно ставляться до оточуючих, що зумовлено, насамперед, переживанням сучасних підлітків стосовного неприйняття їхніх думок, почуттів, переконань, прагнень іншими людьми. За таких обставин підлітку зручніше не довіряти іншим людям або робити це лише частково, аніж потерпати від можливого осуду чи насмішок. Часто страх невиправданого очікування розуміння з боку інших зумовлює формування замкненої, невпевненої особистості і призводить до інших психологічних проблем.

Для одержання додаткової інформації про суб'єктів, яким довіряють підлітки, ми проаналізували відповідь учнів на твердження: «Людина, якій я найбільше довіряю – це ... ». У результаті кількісного аналізу даних ми отримали наступні показники: 48 % підлітків довіряють друзям; 31 % учнів – батькам (мамі або татові); 12 % підлітків – близьким рідним (братові або сестрі); 9 % дітей – не відповіли на запитання. Таким чином, можемо стверджувати, що спілкування з друзями у цей віковий період є невід'ємною умовою становлення довіри до інших людей. На жаль, найменше підлітки довіряють дорослим. При цьому серед дорослих осіб, яким довіряють підлітки, в основному близькі люди (батьки, інші члени родини).

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволили зробити висновки про те, що більшість сучасних підлітків виявляють середній рівень довіри до інших людей. Це зумовлює необхідність проведення психологічної роботи з метою підвищення рівня довіри та формування позитивного ставлення підлітків до оточуючих людей.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що розвиток довіри до інших людей є важливою умовою успішної соціалізації й побудови гармонійних міжособистісних взаємостосунків. Розвиток довіри до інших людей як важлива складова особистісного зростання підлітків забезпечує успішність спілкування та ефективність міжособистісної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко И. В. Доверие: социально-психологический феномен / И. В. Антоненко. – М.: Социум, 2004. – 320 с.
2. Ильин Е. П. Психология доверия / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.
3. Купрейченко А. Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 564 с.
4. Скрипкина Т. П. Психология доверия: Учебное пособие / Т. П. Скрипкина. – М.: Академия, 2000. – 264 с.
5. Ткачева М. Н. Возрастная психология / М. Н. Ткачева. – М. : Ветер, 2006. – 405 с.

Гільтай Л.

Науковий керівник – к. психол. н. Воронкевич О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИСТАНТНОЇ СІМ'Ї НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сім'я як соціальний інститут є давнім утворенням, що відіграє особливу роль у всій історії розвитку людського суспільства. Це ціла система зв'язків: шлюбних і родинних, господарських і правових, етичних і психологічних. Тому сім'я відтворює людину не тільки як біологічну істоту, але і як громадянина, оскільки саме в ній, передусім, відбувається соціалізація особистості. Батьки, матері, брати, сестри і міжособистісні стосунки між ними впливають на інтелектуальний, емоційний, мовленнєвий, етичний розвиток дитини, визначаючи її смаки та уподобання. Вивчення психоемоційного розвитку дітей в первинному інституті соціалізації – сім'ї, особливо актуально на цьому етапі розвитку суспільства.

З перших років незалежності України виникає зовнішня трудова міграція, яка продовжується і в умовах сьогодення, а відтак актуалізується соціально значуща проблема дистантних сімей. Порушення функціонування сімейної системи веде до створення несприятливого підґрунтя для розвитку та становлення особистості дитини молодшого шкільного віку. Відсутність належної батьківської любові, турботи, емоційного контакту та гармонії у взаєминах можуть стати причиною негативних емоційних станів й переживань.

У своїх дослідженнях науковці П. Блонський, О. Бовть, Н. Онищенко, Н. Подлеснова, І. Сіданіч, В. Шебанова вивчали різні аспекти впливу негативної сімейної атмосфери на особистість дітей молодшого шкільного віку. У наукових доробках широко висвітлені особливості впливу дисгармонійних стосунків між батьками на особистість дитини (Т. Алексєнко, М. Буянов, А. Добрович, І. Дубровіна, А. Захаров, Е. Ейдеміллер, Г. Іващенко, О. Карбиков, З. Матвійчик, О. Насонова, В. Сатір, А. Співаковська, В. Юстіцкіс). Поняття «дистантної сім'ї» як сім'ї, члени якої тривалий час із різних причин проживають на відстані один від одного, визначали Я. Гошовський, Ф. Мустаєва, В. Торохтій, І. Трубавіна. Особливості соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів розкрито науковцями Т. Дорошок, Л. Ковальчук, Т. Кривко, К. Левченко, Д. Пенішкевич, І. Цушком та іншими.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей впливу дистантної сім'ї на психоемоційний розвиток молодшого школяра.